

PALEO- AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1994

6

RUG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1995, Vakgroep Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RuG

Omslag:

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Vakgroep Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-0510-X

PALEO-AKTUEEL

6

redactie

Mette Bierma

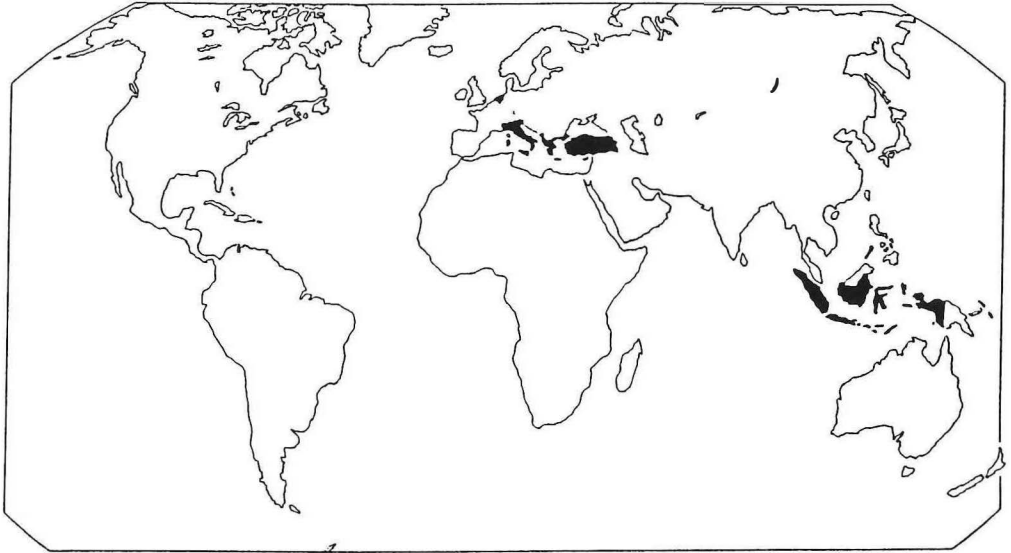
Jurjen M. Bos

Otto H. Harsema

Vakgroep Archeologie

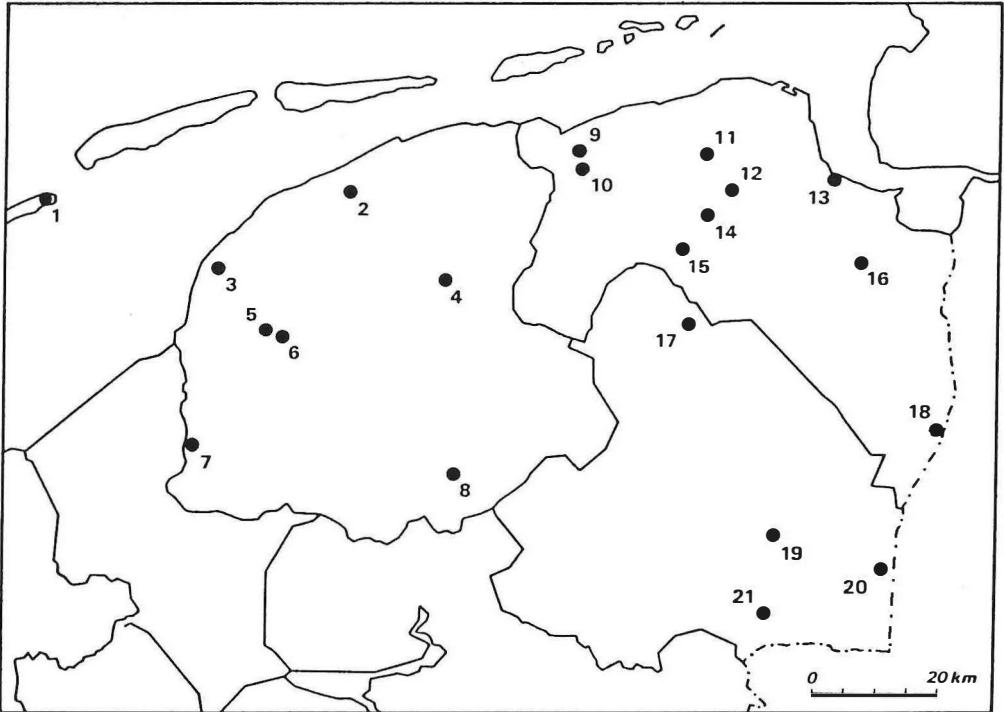
Groningen, 1995

In deze aflevering: Griekenland, Indonesië, Italië, Nederland en Turkije

In deze aflevering uit Noord-Nederland

1. Oost-Vlieland;
2. Hallum;
3. Wijnaldum;
4. Suameer;
5. Wommels;
6. Oosterend;
7. Hindeloopen;
8. Oldeholtwolde;
9. Ulrum;
10. Houwerzijl;
11. Toornwerd;
12. Lellens;
13. Heveskes;
14. Thesinge;
15. Groningen;
16. Midwolda;
17. Yde;
18. Hasseberg;
19. Schoonoord;
20. Barger-Compascuum;
21. Dalen.

INHOUD

D. STAPERT	
De vuistbijl van Oldeholtwolde (Fr.)	9
L. JOHANSEN EN D. STAPERT	
'Vuur-stenen' in het laat-Paleolithicum	12
H. WOLDRING	
Palynologische aanwijzingen voor akkerbouw in het 10e millennium BP in Centraal-Anatolië?	16
B. BOEKSCHOTEN EN D. STAPERT	
Tijd slijt	20
D.L. BEKKER	
Leang Burung 2: 10.000 jaar continue bewoning?	23
A.L. BRINDLEY	
Datering van bouw en gebruik van de Papeloze Kerk (D49), op grond van het aardewerk	27
A. UFKES	
Een bijzondere scherf uit Kolhorn (N.-H.)	30
J. HIELKEMA	
Een onderzoek naar de vondstcontext van de bronzen bijlen die in Noord-Nederland zijn gevonden	34
O.H. HARSEMA	
Een bronsstijldhuis gebouwd bij Emmen (Dr.)	37
H.A. GROENENDIJK EN W.A. CASPARIE	
XXVII (Bou) Hasseberg (Gr.). Een daloversteek in een Westerwoldse 'ril'	41
J.M. BOS, J. SCHEFFER, E. TAAYKE EN H.T. WATERBOLK	
De kolonisatie van de Friese klei: opgraving Wommels-Stapert (gem. Littenseradiel, Fr.)	45
O.H. HARSEMA	
Nieuwe ijzertijdontdekkingen onder het oude bouwland van Dalen (Dr.)	49
J.M. PASVEER	
Archeologisch onderzoek in Irian Jaya. Verslag van een eerste oriënterende reis	53
G.J. DE LANGEN	
Archeologische terreinwinst. Pleidooi voor archeologische erfgoedplanning in Friesland	56

G.J. DE LANGEN, H. HOMMES, T.M. PERGER, S. WENTINK EN M.H. WISPELWEY Tussen beleid en wetenschap. Tussentijds bericht over het project Bescherming Op Maat in Friesland	60
J.M. BOS Terpzolen	64
P. ATTEMA Romeinse kolonisatie ten zuiden van Rome; de Sezze survey, Italië	67
ZOÏ MALAKASIOTI, VASSO RONDIRI & REINDER REINDERS Groninger bijdrage aan Griekse monumentenzorg	71
J. SCHEFFER Archeologische veldverkenningen in het ruilverkavelingsgebied Wommels (Fr.)	75
J. SCHELVIS Mijten op de achtergrond. Belang, definitie en mogelijke herkomst van de achtergrondfauna in subfossiele mijtenfauna's	78
A.T. CLASON Het Jacobschaap, een oud Nederlandse ras?	82
R. BAKKER Stuifmeel van veldzuring en schapezuring: aanzet tot ecologische en archeologische interpretatie	85
A.D. DE VRIES EN S. BOTTEMA De paleohydrologie van het Reestdal (Dr.)	89
M.C. GALESTIN Egyptisch godinnenpaar op Groninger wierde?	91
J. BANDEL, A. BRENNAN, H. HALICE, K. VAN DER MEULEN, J. NICOLAY, M. ROOKE, E. VAN DER SCHAFT, J. VELDHUIS EN M. WIGGERS Speurtocht naar de vindplaats van 'het meisje van Yde' (Dr.)	94
S. BOTTEMA Het ontstaan van het veentje van het meisje van Yde (Dr.)	96
S. BOTTEMA Het oppervlaktemonster: de relatie tussen stuifneelregen en vegetatie	99
T. LOOIJENGA Toch runen uit Wijnaldum (Fr.)?	102

A.G.F.M. CUIJPERS	
Fysisch antropologisch onderzoek van de crematie van Wijnaldum (Fr.)	106
A.G.F.M. CUIJPERS, H.A. GROENENDIJK & P.B. KOOI	
Een grafveld uit de vroege middeleeuwen bij Lellens (Gr.)	109
E. KNOL	
Een nieuw ontdekt vroegmiddeleeuws grafveld: Ulrum-de Capel (Gr.)	112
J.W. BOERSMA	
Een 'inkijkoperatie' in de wierde Heveskes (Gr.)	115
A. JAGER	
Twaalfde-eeuwse bewoningssporen te Suameer (Fr.)	119
A. ZWART	
Thesinge (Gr.) via de boor: veen, klei, woudgrond en het klooster Germania	123
P.B. KOOI	
Op ieder potje past een deksel	127
J. MOLEMA	
Een steenhuis te Midwolda (Oldambt, Gr.)	129
B. HUIZENGA EN A. JAGER	
Onderzoek naar de diaconie van Oost-Vlieland	133
J.M. BOS, J.M. PASVEER EN T.B. VOLKERS	
Uit de illegale snijkamer? Vondelingen uit Hindeloopen (Fr.)	135
A.F.L. VAN HOLK	
Thuishaven Groningen	138

ARCHEOLOGISCHE VELDVERKENNINGEN IN HET RUILVERKAVELINGSGEBIED WOMMELS (FR.)

J. Scheffer¹

In het ruilverkavelingsgebied Wommels vinden regelmatig graafwerkzaamheden plaats voor de verbetering van de waterbeheersing. Daarvoor worden onder meer nieuwe sloten gegraven, en andere uitgediept en/of verbreed.

Het komt nogal eens voor dat tijdens deze werkzaamheden oude bewoningssporen worden aangesneden. Met hulp van een aantal archeologisch en historisch geïnteresseerde personen was het mogelijk een flink aantal van deze vondstlocaties te registreren en er vondsten te verzamelen.

Deze verkenningen vonden hoofdzakelijk plaats in het gebied tussen de plaats Wommels en de zogenaamde Slachtedyk. Lokaal staat dit gebied bekend als de Súdhoek. Het resultaat van onze activiteiten leidde al gauw tot de conclusie dat het gebied ten zuiden van Wommels intensiever bewoond is geweest dan aanvankelijk werd aangenomen. De belangrijkste waarnemingen (fig. 1) betreffen een 'verspoelde' terp onder Oosterend, een locatie met bewoningssporen uit de vroege ijzertijd ten westen van Geins, bewoningssporen uit verschillende perioden in de terpzool van Geins zelf, de Slachtedyk met zijn bewoning, en de terpzool van Stapert met sporen uit onder meer de vroege en midden-ijzertijd (Bos et al., deze bundel).

In deze bijdrage zal alleen de 'verspoelde' terp onder Oosterend worden behandeld, waar waarnemingen werden gedaan door D. de Hoop en de auteur.

De Súdhoek

De Súdhoek is een gebied met een aantal terpen die, op een enkel restant na, ten behoeve van de vruchtbare terprgrond zijn afgegraven. Het is een gebied dat regelmatig onder invloed van de zee stond. Tijdens de graafwerkzaamheden werden, onder een dikke laag klei, restanten van voor-

malige prielen, krekens en slenken aangetroffen.

Volgens de bodemkaart van Wommels en omstreken bestaat het grootste gedeelte van de Súdhoek uit getijde-afzettingen (knipkleigronden). Hier en daar bevinden zich zogenaamde kreekbeddinggronden, met onder andere kalkloze, modderige zware klei. De huidige bewoningscentra (veelal voormalige terpen) worden op de bodemkaart aangeduid als 'laagte ontstaan door afgraving'. Deze legenda-eenheid vinden we onder andere vermeld bij de Súdhoekse terpen Tellens, Feins, Sippens, Tywerd, Braard, Stapert en Geins (fig. 1). Eén voormalige, afgegraven terp, Hondboot of Baarda, is niet als zodanig op de bodemkaart opgenomen.

De verspoelde terp

In het oostelijke gedeelte van de Súdhoek werd in het voorjaar van 1994 een verspoelde nederzetting van voor het begin van onze jaartelling aangetroffen, die ook al op de terpenkaart van Halbertsma was aangegeven (Halbertsma, 1963). De terp ligt op een eilandje van getijde-afzettingen, omgeven door kreekbeddinggronden.

Tijdens het uitdiepen en verbreden van een sloot kwamen in het talud vele verkleuringen aan het licht en werd het mogelijk hier enkele waarnemingen te doen en vondsten te bergen. Het profiel werd over een lengte van ca. 145 m getekend en gefotografeerd. Wij zijn zo vrij geweest deze naamloze terp De Hoop-Scheffer te noemen.

Aan de hand van de in situ aangetroffen vondsten kunnen we deze nederzetting dateren tussen ca. 150 v.Chr. en ca. 400 na Chr. Oudere bewoning is niet uitgesloten, maar nog niet aangetroffen. In de uitgegraven grond werden ook vele scherven gevonden, waar onder enkele fragmenten Romeins import-aardewerk zowel van

terra nigra als van een amfoor (1e-3e eeuw na Chr.). Verder behoorden een benen naald, een aantal spinklossen en enkele speelschijfjes tot de vondsten.

Toen in juni 1994 het gehele terprestant werd omgeploegd, werden ook middeleeuwse scherven aangetroffen, van Karolingisch aardewerk tot Rijnlants steengoed uit de 15e eeuw. Een deel van de 15e-eeuwse scherven en van het terpenaardewerk heeft lange tijd in stromend water gelegen. De scherven waren in feite door het water 'gepolijst'; overstromingen dus! Blijkbaar kon de zee deze nederzetting en omgeving ook na de bedijking nog wel eens bedreigen, mogelijk via de getijdegeul (slenk) van Tellens naar Oosterend.

Het profiel

Het 145 m lange profiel was van wateroppervlak tot maaiveld zo'n twee meter hoog. Van deze twee meter was de helft verspoeld en/of verploegd. Figuur 2 geeft het profiel, van west naar oost, in zes segmenten weer.

Profiel 1. We zien hier 16 m van een getijdegeul of slenk. Deze kwam uit westelijke richting en liep door naar Oosterend. Deze slenk is er de oorzaak van dat de nederzetting werd verspoeld.

Vervolgens zien we een kleibaan met direct

daarna een sloot of greppel, die door mensenheden is gegraven. In de vulling van deze greppel c.q. sloot werden vele scherven aangetroffen, onder andere van streepbandaardewerk. Dit type terpaardewerk is globaal te dateren rond het begin van de jaartelling, wat in overeenstemming is met de datering van de overige vondsten in situ.

Profiel 2. Op ruim 48 meter werd een ronde verkleuring aangetroffen die op een waterput lijkt. Deze was zonder omschot gegraven en had een diameter van 40 cm. De vulling bevatte geen vondsten. Tussen 55 en 56 m zien we een greppel/sloot, die gevuld was met onder meer mest en terpaardewerk.

Profiel 3. Op 64,5 m zien we opnieuw een waterput, ditmaal met een diameter van 90 cm. Tussen 71 en 74 m lag een sloot die sterke verspoelingsverschijnselen vertoonde. Ook hier werd weer veel aardewerk gevonden.

Profiel 4. Van 82 m (profiel 3) tot ca. 91,5 m vinden we een brede sloot of slenk, en van 95 tot 95,5 m en 96,5 tot 97 m twee greppels. Een paalgat (97,75-97,95 m) bevatte houtresten. Van 100,2 tot 110,7 m wederom een vondstrijke greppel met terpaardewerk.

Profiel 5. Eenzelfde greppel bevindt zich tussen 108,6 m en 109,5 m. Van 177-121,5 m vinden we weer een slenk of brede sloot, en op 122,75 m tenslotte een waterput, met een diameter van 60 cm.

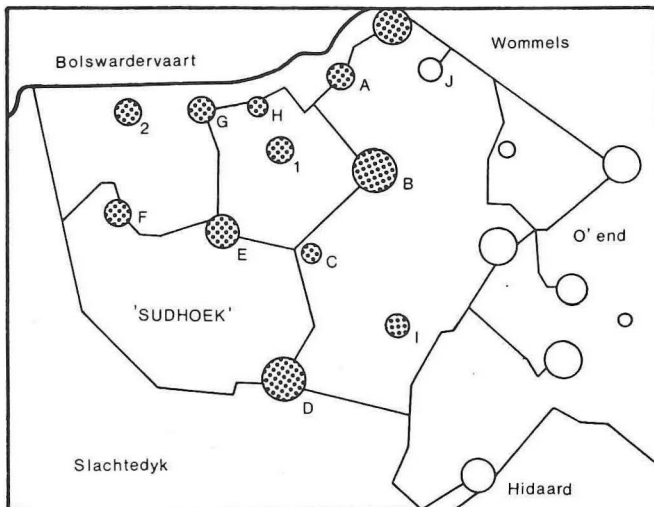

Fig. 1. De terpen in de 'Sudhoek'. A. Stapert; B. Geins; C. Hondsbout/Baarda; D. Tellens; E. Sippens; F. Feins; G. Tywerd; H. Braard; I. De Hoop-Scheffer; J. Swijns; 1. Overslibde terp, Romeinse tijd; 2. Overslibde nederzetting, RW I-periode.

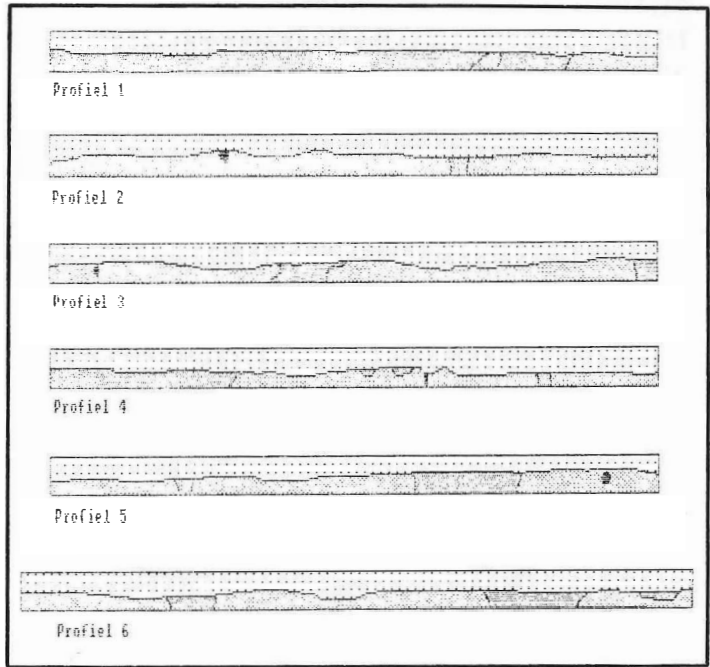

Fig. 2. Profieltekening van de slootkant bij de terp De Hoop-Scheffer, onder Oosterend, gem. Littenseradiel.

Profiel 6. Het laatste stuk bevatte drie greppels of sloten, van 128,4-131,25 m, van 139,9-141,45 m, en van 142,7-144,45 m.

Noot

1. Argeologysk Wurkferbân fan de Fryske Akademy.

Besluit

Wederom zijn enkele puzzelstukjes toegevoegd aan het beeld van de bewoningsgeschiedenis van een archeologisch rijk gebied. Goede samenwerking tussen amateur- en beroepsarcheologen is daarbij wel een vereiste.

Literatuur

Halbertsma, H., 1963. *Terpen tussen Vlie en Eems. Een geografisch-historische benadering*. Groningen.

Summary

Several newly discovered sites in the Wommels area have been documented. One known site could be studied in a section made by a new ditch.